

พัฒนาการการใช้ผ้าของคนไทยใน อดีต : มิติทางสังคมและวัฒนธรรม

เสถียร แป้นเหลือ*

เสื้อผ้าเครื่องนุ่งห่มเป็นปัจจัยหนึ่งที่มีความสำคัญยิ่งในการดำรงชีวิตของมนุษย์มาตั้งแต่สมัยโบราณ ผู้คนในอดีตที่อาศัยอยู่ในบริเวณดินแดนที่เป็นประเทศไทยปัจจุบันนี้ มีพัฒนาการต่อเนื่องมาตั้งแต่สมัยก่อนประวัติศาสตร์เป็นเวลานานนับพันปี มีการตั้งหลักแหล่งทำมาหากิน และมีพัฒนาการเกือบทุก ๆ ด้าน ไม่ว่าจะเป็นทางเศรษฐกิจ การเมือง การปกครอง และเทคโนโลยี รวมไปถึงความเจริญด้านวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมด้านการแต่งกาย คนไทยรู้จักการใช้ผ้าเป็นเครื่องแต่งกายมาเป็นเวลานาน ปรากฏหลักฐานเด่นชัดตั้งแต่สมัยเริ่มต้นยุคประวัติศาสตร์เรื่อยมาจนกระทั่งสมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์

บทความนี้จะนำเสนอพัฒนาการการใช้ผ้าของคนไทยในอดีตตั้งแต่สมัยสุโขทัย อโยธยา และรัตนโกสินทร์

พัฒนาการการใช้ผ้าของคนไทยสมัยสุโขทัย

อาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีความเจริญรุ่งเรืองอยู่ในบริเวณภาคกลางตอนบน เมื่อพุทธศตวรรษที่ 18 จนถึงพุทธศตวรรษที่ 20 เป็นช่วงเวลาร่วมสมัยกับการรวมตัวเป็นอาณาจักรต่าง ๆ ของคนไทยอีกหลายอาณาจักร ซึ่งกระจุกกระจายอยู่ในบริเวณดินแดนของประเทศไทยในปัจจุบัน เช่น อาณาจักรล้านนา อาณาจักรอโยธยา อาณาจักรตามพรลิงค์ หรือนครศรีธรรมราช เป็นต้น

อาณาจักรสุโขทัยเริ่มต้นจากการรวมตัวของวีรบุรุษของไทย 2 คน คือ พ่อขุนผาเมือง เจ้าเมืองราด และพ่อ

ขุนบางกลางทาว เจ้าเมืองบางยาง ได้ร่วมมือกันเข้ายึดเมืองสุโขทัย และศรีสัชนาลัยคืนจากขอมสมาดโหลยล้าพวง ซึ่งเป็นข้าศึกยึดเมืองสุโขทัยไปจากพญาศรีนาราม บิดาของพ่อขุนผาเมือง การยึดเมืองสุโขทัยได้เป็นการกำจัดอิทธิพลของขอมให้หมดไปจากดินแดนไทย หลังจากยึดเมืองสุโขทัยได้แล้ว พ่อขุนบางกลางทาวได้ขึ้นเป็นกษัตริย์ปกครองกรุงสุโขทัยในนาม ศรีอินทราทิตย์ โดยมีกรุงสุโขทัยเป็นราชธานีของอาณาจักร ต่อมาพระองค์ทรงมีพระราชโอรสที่มีความสามารถมีชื่อเสียงปรากฏอยู่สองพระองค์คือ พ่อขุนบานเมืองผู้พี่และพ่อขุนรามคำแหงผู้น้อง

* อาจารย์ประจำภาควิชาภาษาไทย คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ วิทยาเขตปัตตานี

อาณาจักรสุโขทัยเริ่มเจริญรุ่งเรืองมาเป็นลำดับ จากสมัยพ่อขุนศรีอินทราทิตย์ (พ.ศ.1780) ไปจนถึงสมัย พระมหาธรรมราชาที่ 4 (บรมपाल พ.ศ.1962-1981) ช่วง เวลาที่อาณาจักรสุโขทัยเจริญรุ่งเรืองที่สุด คือ สมัยพ่อขุนรามคำแหงมหาราช (พ.ศ.1822-1841) ทรงแผ่ขยาย อาณาจักรออกไปทุกทิศ ตั้งแต่ทิศเหนือขยายอำนาจไปถึง เมืองแพร่ น่าน และหลวงพระบาง ทิศตะวันออกไปจรด เมืองเวียงจันทน์ ทิศตะวันตกไปถึงเมืองเมะตะมะ ทิศใต้ ไปจนถึงเมืองนครศรีธรรมราช นอกจากขยายอำนาจแล้ว พ่อขุนรามคำแหงมหาราชยังทรงสร้างความเจริญในด้าน ศาสนาอีกด้วย ทรงรับพุทธศาสนาแบบลังกาวงศ์มาจาก ลังกา

นอกจากความเจริญรุ่งเรืองของพุทธศาสนาแล้ว สภาพแวดล้อมชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนก็อยู่ในสภาพ ที่ดี เป็นอาณาจักรที่มีการปกครองกันอย่างใกล้ชิดแบบพ่อ ปกครองลูก ประชาชนมีสิทธิ เสรีภาพ ในการดำเนินชีวิต การทำมาหากิน สันนิษฐานว่าในอาณาจักรสุโขทัยนั้น มีการติดต่อกับต่างประเทศโดยเฉพาะประเทศจีนและเมือง ใกล้เคียง สินค้าที่สำคัญของอาณาจักรสุโขทัยอย่างหนึ่งคือ เครื่องปั้นดินเผาหรือเครื่องสังคโลก

ส่วนการค้าและอุตสาหกรรมสิ่งทอนั้น สันนิษฐานว่า ในอาณาจักรสุโขทัยมีการทอผ้ากันทั่วไป ในลักษณะที่เป็น อุตสาหกรรมในครัวเรือน เป็นการทอขึ้นเพื่อใช้สอยกันใน ครอบครัวยุคโบราณ ดังปรากฏในหนังสือคำกลอน กล่าวขม นาง นพมาศว่ามีทุกทอผ้าทั่วไป ผู้หญิงและสมาชิกในครอบครัว จะต้องปั่นฝ้ายปั่นด้าย และทอผ้าเป็นเช่นเดียวกับการทอข้าว (ถมรัตน์ สัตว์วานนท์, 2525 : 10) ซึ่งแสดงว่า อาณาจักร สุโขทัยมีการทอผ้าเพื่อใช้สอยกันในครัวเรือนโดยทั่วไป บนตึกของโจวต้ากวาง เมื่อพ.ศ.1839 กล่าวว่า "...ชาวเสียน (ชาวสยาม) ใช้ผ้าไหมทอผ้าแพรบาง ๆ สีดำ ใช้เป็นเครื่อง นุ่งห่ม ผู้หญิงชาวเสียนนั้นเย็บซุนเป็น..." (เฉลิม ยงบุญเกิด, 2510 : 7)

ผ้าที่ชาวสุโขทัยผลิตขึ้นใช้นี้ อาจเป็นผ้าฝ้ายหรือผ้า ไหมสีต่างๆ เฉพาะผ้าฝ้ายนั้นเป็นผ้ามีห้าสีหรือที่เรียกกันว่า ผ้าเบญจรงค์ มีสีแดง สีเหลือง สีดำ สีเขียว และสีขาว ซึ่ง เป็นผ้าที่มีชื่อเสียงของชาวสุโขทัย และคงจะผลิตได้มากจน

ใช้ปูลาดพื้นแทนพรมรับราชอาคันตุกะจากต่างเมือง เช่น เมื่อคราวพระมหาเถรจากนครพนม มาจำพรรษาที่สุโขทัยใน พ.ศ.1904 นั้น ได้ใช้ผ้าเบญจรงค์ปูลาดพื้นเพื่อไม่ให้ พระบาทลยงพื้นธรณี (ศิลปากร, 2515 : 58) การใช้ผ้า หรือพรมปูลาดพื้นต้อนรับพระเจ้าแผ่นดินหรือพระภิกษุที่มี สมณศักดิ์สูงๆ นั้นเป็นการแสดงคารวะอย่างสูง ซึ่งมี หลักฐานปรากฏมาตั้งแต่สมัยสุโขทัยดังกล่าวแล้ว และได้ สืบทอดมาจนปัจจุบัน

นอกจากนี้ ในจดหมายเหตุของราชทูตจีน และพ่อค้า จีนที่เข้ามายังกรุงสุโขทัยได้บันทึกถึงฉลองพระองค์ของ พระมหากษัตริย์สุโขทัยว่า "...เสี้ยว (ภูษาเสี้ยว) ยาวสาม เชื้อะ ใช้แพรตั้งห้าสี เทียอ (ภูษาทรง) ทำด้วยด้ายห้าสี เอียบ บ้วย (ฉลองพระบาท, ฎงพระบาท) ทำด้วยแพรตั้งสีแดง ใช้ผ้าขาวพันศีรษะ ใช้หมวกทำด้วยแพรตั้งและกำมะหยี่ นุ่งห่มใช้ผ้าสองผืน...ผ้าห่มทำด้วยผ้าห้าสียกดอก ผ้าห่มทำ ด้วยด้ายห้าสีเอาแต่ไหมทองยกดอก..." (คุรุสภา, 2523 : 47)

จากบันทึกดังกล่าวทำให้เราทราบว่ กษัตริย์สุโขทัย ฉลองพระองค์ด้วยผ้าชั้นสูงที่อาจสั่งเข้ามาจากประเทศจีนคือ ผ้าไหม ผ้าแพร และกำมะหยี่ นอกจากนี้ในหนังสือไตรภูมิ- พระร่วง ยังได้กล่าวถึงผ้าอีกหลายชนิดที่มีในสมัยนั้น เช่น ผ้าสุกุลพัศตร์ เป็นผ้าเนื้อขาวละเอียด ผ้าเล็กทลก เป็นผ้า เนื้อละเอียดแน่น ผ้าทงเป็นผ้าเนื้อแน่นอีกชนิดหนึ่ง และ ผ้ากรอบคือ ผ้าทอเป็นลายกระจังใช้พันรอบหน้าผาก เป็นต้น ดังปรากฏข้อความว่า "...พญาองค์นั้นจึงเอาผ้าอันขาวอัน เนื้อละเอียดนั้นมาพาดเหนือพระอังสาทั้งสอง สองกราย หลายด้วยผ้าเล็กทลก ผ้าสำลี มีลางพวกห่มผ้าขมพู ผ้าทง ผ้ากรอบ" (พญาลิไท, 2506 : 95,103)

สำหรับผ้าที่ประชาชนทั่วไปใช้ คงเป็นผ้าฝ้ายที่ทอขึ้น ใช้กันในชุมชน กล่าวกันว่า ในบริเวณสังคโลกหรือศรี- ลัชชานาลัย เป็นพื้นที่ปลูกฝ้ายที่สำคัญของอาณาจักรสุโขทัย ดังนั้นการผลิตผ้าฝ้าย จึงเป็นการผลิตเพื่อการยังชีพ มิได้ เป็นการผลิตมาๆ เพื่อการค้า และอุตสาหกรรม ส่วนผ้า ชั้นดีที่ใช้สอยในราชสำนักนั้นมีช่างหลวงเป็นผู้ทอ เพื่อผลิต สำหรับเจ้านายโดยเฉพาะส่วนหนึ่ง กับอีกส่วนหนึ่งนั้นสั่ง ซื้อเข้ามาจากต่างประเทศคือ ผ้าไหม ผ้าแพร ซื้อจากจีน ผ้าเนื้อละเอียด และผ้าลวดลาย ซื้อจากอินเดียและเปอร์เซีย

นอกจากนี้ เวลาที่ไทยส่งทูตไปเฝ้าจักรพรรดิจีน หรือพระเจ้าจักรพรรดิจีนส่งทูตมาตอบแทน ก็มักจะส่งเครื่องราชบรรณาการตอบแทนด้วย ในบรรดาเครื่องราชบรรณาการเหล่านี้จะมีผ้ารวมอยู่ด้วยอย่างหนึ่ง ซึ่งมักจะเป็นผ้าแพร และจะส่งมาเป็นร้อยๆ ม้วน แพร่นี้มีหลายชนิด แต่ที่เป็นเครื่องราชบรรณาการมักเป็นแพรหมั่งตั้ง เข้าใจว่าเป็นแพรชนิดที่ดีที่สุดในสมัยนั้น

การค้าขายผ้าในสมัยสุโขทัยคงจะมีบ้าง แต่ไม่มาก และแพรหลายเหมือนสมัยอยุธยา ในสมัยสุโขทัย ปรากฏชื่อตลาดแห่งหนึ่ง คือ **ตลาดปสาน** (เป็นคำที่มาจากภาษาเปอร์เซียว่า Bazaar) ตลาดแห่งนี้ น่าจะเป็นตลาดเสรีที่ชาวเมืองนำผลิตผลของตนมาซื้อขายแลกเปลี่ยนกัน ซึ่งรวมทั้งผ้าพื้นเมืองและผ้าจากต่างประเทศด้วย

ในอาณาจักรสุโขทัยนี้ ผ้ายังเข้ามามีบทบาทในชีวิตประจำวันของคนมากยิ่งขึ้น มิได้จำกัดอยู่เฉพาะการใช้เป็นเครื่องนุ่งห่มเท่านั้น มีการใช้ผ้ามาตกแต่งบ้านเรือน ทำหมอนนั่ง หมอนนอน พูก ธง **ทิว สัปทน** ม่าน ฯลฯ ในการทำบุญจะมีผ้าเป็นปัจจัยอย่างหนึ่ง โดยถวายเป็นจิวรับ ผ้าเช็ดหน้าบ้าง ถวายเป็นกองกิมี่ เป็นสินๆ กิมี่ หรือนำผ้าแพรมาสอดกาะเย็บ เพื่อใช้เป็นที่ค้ำรองคัมภีร์โบราณ ในเวลาอ่านหนังสือต่างได้ะเล็กในปัจจุบัน หรือนำมาทำผ้า

สมุดลายปัก สำหรับรองพระคัมภีร์ เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ในอาณาจักรสุโขทัยนั้น การผลิตผ้าและความต้องการใช้ผ้าของชาวสุโขทัยยังไม่มากนัก เพราะอาณาจักรสุโขทัยเป็นอาณาจักรที่มีประชากรไม่หนาแน่น เฉพาะในกรุงสุโขทัยนั้น ประมาณกันว่ามีประชากรไม่ถึงสามแสนคน ทั้งนี้เป็นการประเมินจากลักษณะการปกครอง ซึ่งเป็นการปกครองแบบพ่อปกครองลูก กษัตริย์ใกล้ชิดกับประชาชนมากสามารถรับเรื่องราวร้องทุกข์จากประชาชนโดยตรง (สรุปจากข้อความในศิลาจารึกหลักที่ 1 ของพ่อขุนรามคำแหง) ถ้าเป็นอาณาจักรใหญ่ มีประชากรมากจะปกครองลักษณะนี้ไม่ได้ประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งพิจารณาจากขนาดของวัด ซึ่งเป็นศูนย์กลางของชุมชนจะมีขนาดเล็กๆ เมื่อเทียบกับวัดในสมัยอยุธยาตอนต้นแล้ว จะเห็นว่าวัดในสมัยอยุธยาตอนต้นมีขนาดใหญ่โตกว่ามาก ซึ่งแสดงถึงกำลังการก่อสร้าง และขนาดของชุมชนนั้นๆ นั่นเอง

การค้าอุตสาหกรรมของสุโขทัยนั้น เน้นหนักไปทางอุตสาหกรรมเครื่องเคลือบดินเผาที่เรียกว่า สังคโลก มากกว่า ดังปรากฏหลักฐานมากมายมาจนปัจจุบัน ส่วนผ้าและสิ่งทอเป็นเพียงปัจจัยในการดำรงชีพที่ทำกันในครัวเรือนที่มีได้มีความเจริญก้าวหน้าไปเท่าใด จึงไม่ปรากฏหลักฐานสืบต่อ

มาในปัจจุบัน (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2530 : 46)

พัฒนาการการใช้ผ้าของคนไทยสมัยอยุธยา

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ 19 ถึงพุทธศตวรรษที่ 24 เป็นเวลาสี่ร้อยปีเศษที่อาณาจักรอยุธยา เป็นราชอาณาจักรไทยอันมีกรุงศรีอยุธยาเป็นศูนย์กลางที่มีความเจริญก้าวหน้าในทุกด้าน ไม่ว่าจะเป็นด้านการเมือง การปกครอง เศรษฐกิจ หรือสังคม กรุงศรีอยุธยาเป็นราชธานี ที่ตั้งอยู่ในทำเลที่มีการคมนาคมทางน้ำสะดวก การติดต่อกับต่างประเทศจึงกระทำได้ง่าย ตลอดระยะเวลาอันยาวนานนั้นกรุงศรีอยุธยา จึงเป็นศูนย์กลางในการค้าขายที่นานาประเทศส่งเรือสินค้าเข้ามาค้าขายด้วย มีทั้งเรือสินค้าจากกลุ่มประเทศในเอเชีย เช่น จีน อินเดีย ญี่ปุ่น และประเทศต่างๆ จากยุโรป เช่น โปรตุเกส ฮอลันดา อังกฤษ ฝรั่งเศส เป็นต้น (วิบูลย์ ลี้สุวรรณ, 2530 : 47)

การติดต่อกับต่างชาติอย่างกว้างขวางนั้น ทำให้กรุงศรีอยุธยารับเอาอารยธรรมก้าวหน้าจากต่างชาติ เข้ามาพัฒนาปรับปรุงประเทศให้เจริญรุ่งเรืองขึ้น โดยเฉพาะช่วงตั้งแต่สมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช (พ.ศ.2199-พ.ศ.2231) ลงมานั้น ไทยได้รับวิทยาการและเทคโนโลยี

ใหม่ๆ จากประเทศทางตะวันตกเข้ามาใช้อย่างมาก ทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงและพัฒนา ในด้านเศรษฐกิจและสังคมนั้น การติดต่อกับนานาประเทศ ทำให้มีรายได้เข้าประเทศมากขึ้น ขณะเดียวกันก็สามารถปรับปรุงและพัฒนาสินค้าในประเทศให้มีคุณภาพตามความต้องการของประเทศต่างๆ สิ่งเหล่านี้เป็นองค์ประกอบสำคัญและเป็นแรงกระตุ้นให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศ

ผ้าและสิ่งทอในสมัยอยุธยา เป็นทั้งเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและเป็นสินค้าสำคัญทั้งที่เป็นสินค้าออกแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่นๆ และเป็นสินค้าที่ซื้อจากต่างประเทศด้วย นอกจากนี้ผ้ายังมีความสัมพันธ์กับขนบประเพณีและวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทยในสมัยอยุธยาและสมัยต่อมาด้วย

การใช้ผ้าในสมัยอยุธยาระยะแรกๆ คงคล้ายกับสมัยสุโขทัยคือ ใช้ผ้าที่ทอได้ในประเทศ และซื้อจากอินเดียและจีน ต่อมาระยะหลังเมื่อมีการค้ากับชาวยุโรป จึงนิยมผ้าจากยุโรปอีกด้วย

จากเอกสารและหลักฐานต่างๆ ในสมัยอยุธยา แสดงให้เห็นว่าในสมัยนั้นมีการจำหน่ายผ้าที่ทอขึ้นภายในประเทศและผ้าจากต่างประเทศอย่างกว้างขวาง และมีตลาด

ขนาดใหญ่ทำด้วยผ้าสีทองกับผ้าไหม มีเก้าอี้แขนปิดทอง อยู่ เบื้องใต้มีเบาะรองนั่งหุ้มกำมะหยี่สีแดง ประดับด้วยดิ้นทอง...และโดยที่ประเทศนี้อากาศร้อนมาก จึงกันไว้ด้วยผ้าปาเต๊ะลวดลายงดงาม และปูพื้นห้องด้วยเสื่อทอเนื้อละเอียด ท้องนอนของราชทูตนั้นปูด้วยพรมเปอร์เซียและกันผ้าเพดานด้วยผ้าที่มีราคาแพงครั้น..." (สันต์ ท. โกมลบุตร, 2510 : 30)

ความนิยมในเรื่องผ้าและความต้องการในการใช้ผ้าชนิดต่าง ๆ ของคนไทยนั้นเปลี่ยนแปลงไปตามกาลเวลาและยุคสมัยเสมอ แต่เดิมเคยนิยมผ้าจากจีน ต่อมานิยมผ้าจากเบงกอล แต่ต่อมาก็กลับนิยมในการใช้ผ้าลินินแพร่หลายไปทั่วอาณาจักร สาเหตุของความนิยมในการใช้ผ้าชนิดต่าง ๆ นี้ ประการหนึ่งเห็นจะเป็นการนิยมความแปลกใหม่ โดยเฉพาะผ้าชนิดใหม่ๆ ที่เข้ามาขายจากต่างประเทศ และเมื่อพระเจ้าแผ่นดินทรงซื้อไว้ขายให้แก่ประชาชนอีกต่อหนึ่งนั้น ทำให้มีการนำผ้าชนิดใหม่ๆ เข้ามาขายอย่างแพร่หลาย ในหมู่ประชาชนจนเกิดเป็นความนิยมผ้าชนิดนั้นขึ้นในที่สุด สาเหตุอีกประการหนึ่งอาจเป็นเพราะผ้าที่นำมาจากต่างประเทศในแต่ละครั้งนั้นเปลี่ยนชนิดไปเรื่อยๆ ทำให้ประชาชนหันมาสนใจผ้าที่เข้ามาใหม่ๆ ที่มีลักษณะแปลกใหม่ มีสีสันแปลกไปเสมอๆ และอีกประการหนึ่งคงขึ้นอยู่กับสินค้าผ้าที่พระเจ้าแผ่นดินทรงรับซื้อไว้แล้วขายต่อไปยังประชาชนอีกต่อหนึ่งนั้น เป็นตัวกำหนดให้เกิดความนิยมผ้าชนิดนั้นๆ ขึ้นด้วยอีกทางหนึ่ง เพราะพระเจ้าแผ่นดินเป็นผู้ซื้อและผู้จำหน่ายรายใหญ่ที่สุด ทำให้ผ้าชนิดที่ซื้อไว้ใหม่ๆ แต่ละคราวกระจายไปสู่ประชาชน แต่ว่าพระเจ้าแผ่นดินจะทรงซื้อผ้าชนิดใดไว้ ดังความในจดหมายเหตุชาวต่างชาติว่า "...เรือ

สำเภากลางลำที่พวกอังกฤษทำสัญญาเอาไว้เป็นเงิน 2 ชั่ง ได้เดินทางมาถึงที่นี่ บรรทุกสินค้าผ้า ด้าย ผ้าย และฝืน มาด้วย...อังกฤษได้ขายผ้าให้แก่พระเจ้าแผ่นดินเป็นจำนวนมาก และดูเหมือนให้พระองค์ถึงครึ่งหนึ่งของสินค้าที่เก็บไว้ทีเดียว..." หรือ "...เรือของพวกแขกมัวร์ 4 ลำสุดท้ายจาก มาสุลีปตัมได้เดินทางมาถึง บรรทุกสินค้าผ้าระบายสีทุกชนิด มา เพื่อว่าตลาดผ้าจะได้คึกคักขึ้น พวกแขกมัวร์มักขายสินค้าให้พระเจ้าแผ่นดินเพราะได้ราคาดี..." และยังคงกล่าวอีกว่า "...ของที่ถวายพระเจ้าแผ่นดิน เพื่อขออนุญาตบางอย่าง สิ่งที่มีนิยมนมากที่สุดก็คือ ผ้าแดงอย่างดี คงเป็นด้วยพ่อค้า ทราบว่าพระเจ้าแผ่นดินไทยโปรดของพวกนี้..." (นันทา สุกกุล, 2513 : 56, 57, 159, 215)

ผ้าที่ทอหรือทำขึ้นในอาณาจักรอยุธยาคงจะมีไม่น้อย อุตสาหกรรมการทอผ้าอาจจะมีขนาดใหญ่กว่าอุตสาหกรรมในครัวเรือนก็ได้ เพราะสังเกตจากปริมาณการซื้อขายผ้าย และเส้นไหมที่มีจำนวนมาก และการทอในครั้งนั้นคงเป็นการทอด้วยเครื่องทอที่เป็นกึ่งหรือเครื่องทอด้วยมือแบบง่ายๆ ตามแบบโบราณ แต่อาจทอกันเป็นกลุ่มๆ มีเครื่องทอผ้า รวมกันเป็นจำนวนมากก็ได้ คงยังไม่มีการนำเครื่องจักรเข้ามาใช้ การทอผ้าจนถึงระดับเป็นสินค้าออกในสมัยอยุธยา เป็นสิ่งที่ทำให้ผ้าเข้ามามีบทบาทในสังคมและชีวิตของประชาชนมากกว่าที่จะเป็นเพียงปัจจัยในการนุ่งห่มเท่านั้น

นอกจากผ้าจะเข้ามาเป็นองค์ประกอบทางเศรษฐกิจของสมัยอยุธยาดังกล่าวแล้ว ผ้ายังนำมาใช้เกี่ยวข้องกับขนบธรรมเนียมประเพณี วัฒนธรรม และเป็นสิ่งเทียบค่าของเงินในบางช่วงบางสมัยด้วย

การใช้ผ้าในหน้าที่อื่นที่เกี่ยวข้องกับขนบประเพณี

ผ้าและสิ่งทอในสมัยอยุธยา เป็นทั้งเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้ที่สำคัญในการดำเนินชีวิตและเป็นสินค้าสำคัญทั้งที่เป็นสินค้าออกแลกเปลี่ยนกับสินค้าอื่น ๆ และเป็นสินค้าที่ซื้อจากต่างประเทศด้วย นอกจากนี้ผ้ายังมีความสัมพันธ์กับขนบประเพณี และวัฒนธรรมของประชาชนชาวไทยในสมัยอยุธยาและสมัยต่อมาด้วย

วัฒนธรรม ศาสนา และสังคมนั้นมีหลักฐานปรากฏอยู่มาก เช่น ในปี พ.ศ.1951 แผ่นดินพระนครินทร์ราช พบว่า การทำบุญต่าง ๆ มักมีการบรรจุของมีค่าลงในเจดีย์ ไม่ว่าจะ เป็นทองหรือสิ่งใดและจะเทียบราคาเป็นจำนวนผ้า คล้ายกับ การตีราคาหาสด้วยจำนวนผ้าในอาณาจักรเจนละ ตัวอย่าง คือ ข้อความจารึกในแผ่นเงินหลักที่ 48 ว่า "...ธ ให้ทาน ทองแปดตำลึง ตลับหนึ่ง ค่าผ้าล้านหนึ่ง..." (ศิลปากร, 2515 : 133) นอกจากการใช้ผ้าในการทำบุญในพุทธศาสนาแล้ว ยังใช้ผ้าที่มีสีและลักษณะเฉพาะ เช่น ผ้าบาง ๆ สีเหลืองหรือ สีกรักเป็นเครื่องนุ่งห่มของพระภิกษุหรือนักบวช เพื่อเป็น เครื่องบ่งชี้สภาพของผู้สวมใส่ให้รู้ว่าต่างไปจากประชาชน ทั่วไปด้วย นอกจากผ้าจะเป็นเครื่องบอกสภาพของผู้สวมใส่ โดยตรงแล้ว บางครั้งผ้ายังใช้เป็นเครื่องประดับและตกแต่ง ให้เกิดผลทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดศรัทธา และความ น่าเชื่อถือด้วย เช่น การใช้ผ้าประดับตกแต่งยานพาหนะ ตกแต่งสถานที่ต่าง ๆ ผ่านนอกจากจะใช้เกี่ยวข้องกับ ความ ศรัทธาในพระพุทธศาสนายังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สี ของเสื้อผ้าอาภรณ์ที่สวมใส่ด้วยว่า สีจะมีอิทธิพลในการ บันดาลให้เกิดโชคลาภหรือทุกข์แก่ผู้สวมใส่ได้ และยังเชื่อ อีกว่า การนุ่งผ้าจะต้องแยกกัน ผ้าสำหรับนุ่งกลางวันไม่ควรเอาไปนุ่งกลางคืน ผ้าสำหรับนุ่งกลางคืนก็อย่าเอาไปนุ่ง กลางวัน

การใช้ผ้าเป็นเครื่องนุ่งห่มนั้นในสมัยอยุธยาปรากฏ เอกสารเป็นหลักฐานต่าง ๆ มากที่แสดงให้เห็นว่า ผ้าเป็นสิ่ง ที่มีอิทธิพลทางสังคมมากในสมัยนั้น ผ้าเข้ามาเป็นเครื่อง กำหนดสถานภาพ กำหนดตำแหน่ง กำหนดชั้นวรรณะ ของ ผู้สวมใส่ด้วย ผู้ที่มียศศักดิ์ มีฐานันดรศักดิ์ จะต้องแต่งกาย ด้วยเสื้อผ้าอาภรณ์อย่างหนึ่ง ซึ่งผู้อื่นที่มีได้อยู่ในฐานะนั้น จะนำไปแต่งไม่ได้ เช่น ผู้ที่เป็นกษัตริย์จะต้องทรงเครื่อง อย่างหนึ่งที่แตกต่างไปจากผู้อื่น เช่น สมเด็จพระนารายณ์ มหาราช ปรากฏหลักฐานบันทึกไว้ว่า "...พระเจ้าแผ่นดิน มี พระองค์ไม่สูงไม่ต่ำ ไม่ขาว ไม่ดำ พระชนม์พรรษา 40 พระพักตร์ใหญ่ ทรงพระสรวลเสมอ พระนลาฏใหญ่ พระ มัสสุไม่มี พระนาสิกแบนและกว้าง ซึ่งไม่เคยกระดิกเวลา รับสั่ง ริมพระโอษฐ์หนา ฉลองพระองค์ทำด้วยแพรแดงมา จากเมืองเปอร์เซีย มีดอกทองประปราย รูปคล้ายเสื้อ

แจ็กเก็ต แขนเหมือนเสื้อแขนยาวที่นาคหลวงใส่ แต่ไม่มี ลูกกระดุม และยังทรงฉลองพระองค์ชั้นนอกอีกชั้นหนึ่ง ทำด้วยผ้ามาจากเมืองเบงกอล เป็นผ้าบางโปร่ง มีลายคล้าย ลูกไม้ตามตะเข็บ ข้างซ้ายทรงเหน็บกริชด้ามทองค่าฝั่งพลอย มีพระแสงดาบฎีปูนฝังพลอยวางลงบนพระเพลา พระองค์ สวมพระอำมรงค์ประดับพลอยเม็ดใหญ่หลายสีหลายชนิด..." (ถาวรรัตน์ สัตว์วานนท์, 2525 : 17)

การที่พระมหากษัตริย์ต้องฉลองพระองค์ด้วยเสื้อผ้า ชนิดพิเศษทำให้ต้องสั่งซื้อและตัดเครื่องต้นจากต่างประเทศ โดยเฉพาะในสมัยสมเด็จพระนารายณ์มหาราช ทรงสั่งซื้อ เสื้อผ้ามาจากประเทศฝรั่งเศสหลายชนิด พระเจ้าแผ่นดิน ในอดีตนั้น นิยมผ้าสีแดงเป็นพิเศษ เวลาเสด็จทำสงคราม หรือเสด็จประพาสป่าล่าสัตว์ก็จะทรงเสื้อผ้าสีแดง ซึ่งเชื่อ กันว่า สีแดงเป็นสีของอำนาจ มีพลัง ดังจะเห็นได้ว่าแม้แต่ ทหารในอดีตยังสวมเสื้อผ้าที่ย้อมเป็นสีแดง นอกจากนี้ พระมเหสีและพระบรมวงศานุวงศ์ จะต้องใช้เครื่องนุ่งห่ม ตามฐานะของแต่ละคนด้วยโดยเฉพาะเมื่อมีพิธีการบางอย่าง เช่น ผ้าแพร ซึ่งใช้นุ่งมีหลายชนิด และผู้ใช้ก็ต่างฐานะกัน เช่น แพรลายทอง พระอรรคมเหสีใช้ แพรดารากร ใช้ได้ กับพระอรรคชายา แพรดารากรเลว หลานเธอใช้ แพร เคารพ ภรรยาพวกที่มีศักดิ์นาหมื่นใช้ แพรจรมวงจ ภรรยา จตุสดมภ์ใช้ เป็นต้น (กฎหมายตราสามดวง เล่ม 1, 2521 : 133, 141)

ส่วนการแต่งกายเต็มยศของขุนนางไทยก็จะแต่งตาม แบบแผน ตามตำแหน่งของแต่ละคน เช่น การแต่งกายของ เจ้าพระยาโกษาปาน ราชทูตไทยที่ไปฝรั่งเศส ดังปรากฏ ข้อความในจดหมายเหตุสมัยกรุงศรีอยุธยาภาคหนึ่งว่า "...นุ่ง ยกดอกพื้นเขียว สวมเสื้อสักทลาดแดงขลิบทอง คาด เข็มขัดสายทองคำ นอกเสื้อเหน็บกระเป๋ี่ฝักแค้นด้ามทองคำ สวมพอกเกี้ยวกระจังทองคำสูง 3 นิ้ว ปักดอกไม้ไหวเพชร มีสายสร้อยทองคำผูกนอกรัดคางทั้งสามนาย..." (ณัฐภักทร จันทวิษ, 2524 : 45)

นอกจากการแต่งกายที่บ่งบอกถึงตำแหน่งของ ข้าราชการแล้ว ในการที่พระเจ้าแผ่นดินจะทรงมีบำเหน็จ รางวัลแก่ข้าราชการบริพารนั้น มักใช้ผ้าเป็นเครื่องปูนบำเหน็จ หรือบางทีใช้พระราชทานต่างเงินเดือนเพราะจะพระราชทาน

ปีละทนเท่านั้น เรียกว่าผ้าหัตถ์รายปี ผ้าที่ได้พระราชทานนี้จะเป็นผ้าสำหรับนุ่งเข้าเฝ้าในโอกาสต่างๆ และผ้าที่พระราชทานส่วนมากเป็นผ้าสมปัก ซึ่งชนิดนี้มีอยู่หลายแบบ เช่น สมปักปุม สมปักล่องจวน สมปักลาย สมปักกริ้ว เป็นต้น ผ้าแต่ละชนิดจะพระราชทานตามบรรดาศักดิ์ของแต่ละคน เช่น ท้าวหมื่นนาย ได้ผ้าสมปักลาย เจ้ากรม ปลัดกรม ได้สมปักไหม ส่วนมหาดเล็กจะได้ผ้าลาย ท่มเสื่อครุย...ถ้าเสด็จฯ ไปวัดพระศรีสรรเพชญ์ เป็นการปกติให้เจ้ากรม ปลัดกรม นุ่งสมปักไหมคาดดาบแท้เสด็จ...ถ้าเสด็จฯ เป็นการปกติเป็นกระบวนประพาส และทอดพระเนตรเสื่อแห่งใดนั้น นุ่งผ้าแถบไหมท่มเสื่อหนาวเกี่ยวผ้าเกี่ยว...ถ้าเสด็จฯ ออกประคุดิษายทอดพระเนตรข้างบารุ ข้างผัดพานถวายตัวในพระราชวังนั้น เจ้ากรม ปลัดกรม นุ่งสมปักลาย ท่มเสื่อหนาวเกี่ยวเจียรบาด (ณัฐภูษิต จันทวิษ, 2524 : 50)

สำหรับประชาชนทั่วไปในสมัยอยุธยา นั้น คงจะแต่งกายตามอัตภาพตามฐานะของแต่ละคน ผู้ชายคองนุ่งผ้าพันทอดด้วยฝ้ายที่เรียกว่า ผ้าสีข้างควาย เป็นผ้าสีม่อๆ หรือผ้าเก่าๆ เป็นส่วนใหญ่ ส่วนเสื่อนั้น คงมีสวมกันบ้างทั้งชายและหญิง เพราะปรากฏว่ามีกรกล่าวถึงในวรรณคดีที่แต่งขึ้นในสมัยนั้นด้วย เช่น เรื่องสังข์ทอง และมโนห์รา ในบทละครครั้งกรุงเก่า ผ้าอีกชนิดหนึ่งที่ผู้ชายไทยใช้กันทั่วไปในสมัยนั้นและตกทอดมาถึงปัจจุบันคือ ผ้าขาวม้า ซึ่งมีหลักฐานว่าใช้มาแต่สมัยอยุธยา นี้ด้วย โดยทราบจากจารึกที่มีผู้กล่าวนามของให้วัดหรือบรรจุนิเจตย์ของที่กล่าวนั้นมีผ้าขาวม้าสวมอยู่ด้วยอย่างหนึ่ง ซึ่งครั้งนั้นเรียกว่าผ้ากรรมมาหรือผ้าก้ามม้า (ประชุมจารึกภาค 3 หน้าที่ 44, 2508 : 58)

อย่างไรก็ตาม การแต่งกายของประชาชนทั่วไปในสมัยอยุธยา คงแต่งกันอย่างง่าย ๆ ที่มีลักษณะเป็นการนุ่งห่มหรือมีผ้าเพียงสองชิ้น คือ นุ่งผืน ห่มผืน ซึ่งเรียกกันทั่วไปว่า ผ้านุ่ง ผ้าห่ม คือสำหรับท่อนล่างผืนหนึ่ง ท่อนบนผืนหนึ่ง ต่อมาเมื่อมีการติดต่อกับต่างประเทศมากขึ้น จึงเอาแบบอย่างการแต่งกายของต่างชาติมาดัดแปลงให้เข้ากับสภาพดินฟ้าอากาศ และขนบธรรมเนียมประเพณี โดยเฉพาะการนุ่งโจงกระเบนนั้นได้รับแบบอย่างมาจากอินเดีย โดยผู้หญิงจะนุ่งผ้าโจงกระเบนแล้วห่มสไบ ส่วนผู้ชายทั่วไปคองนิยมนุ่งโจงกระเบนเช่นกัน แต่เปลี่ยนท่อนบนมากกว่าที่

นอกจากผ้าจะเป็นเครื่องบอกสภาพของผู้สวมใส่โดยตรงแล้ว บางครั้งฝ้ายยังใช้เป็นเครื่องประดับและตกแต่งให้เกิดผลทางด้านจิตใจ ก่อให้เกิดศรัทธา และความน่าเชื่อถือด้วย

จะสวมเสื้อหรืออาจจะมีผ้าขาวม้าพาดบ่าเป็นครั้งคราว การแต่งกายง่าย ๆ เช่นนี้แสดงให้เห็นฐานะความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายของประชาชนทั่วไปซึ่งแตกต่างไปจากชนชั้นสูงที่มีระเบียบและกฎเกณฑ์ในการแต่งกายแตกต่างออกไป

พัฒนาการการใช้ผ้าของคนไทยสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น

ในสมัยกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น ตั้งแต่รัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 (พ.ศ.2325-2394) เป็นระยะเวลา 69 ปีนั้น เป็นช่วงเวลาของการเริ่มต้นพัฒนาประเทศแทบทุกด้าน แต่ขนบประเพณีและวัฒนธรรมบางอย่างก็ยังคงสืบต่อมาจากสมัยอยุธยา เป็นต้นว่า การแต่งกายของหญิงชายสามัญชน ตลอดไปจนถึงพระมหากษัตริย์และขุนนางในราชสำนักก็ยังคงแต่งกายตามแบบแผนที่ปฏิบัติกันมาแต่ครั้งกรุงศรีอยุธยา จะเปลี่ยนไปบ้างก็เฉพาะการเลือกใช้ผ้าประเภทต่างๆ และเครื่องประดับบางชนิดที่มีเพิ่มขึ้นจากการซื้อขายจากต่างประเทศ

พระมหากษัตริย์ ขุนนาง และชนชั้นสูง จะใช้ผ้าทอเนื้อดีละเอียด ทอสอดเงินสอดทอง หรือผ้าไหมอย่างดี เช่น ฝ้ายทอทองทอดด้วยไหมทอง ผ้าปุมทอดด้วยใยไหม มัดแล้วย้อมคล้ายผ้ามัดหมี่ในปัจจุบัน การใช้ชนิดและสีของผ้า นุ่งห่มเป็นเครื่องกำหนดยศของขุนนางยังคงมีอยู่ โดยเฉพาะการใช้ผ้าสมปัก ยังเป็นผ้าสำหรับขุนนาง และผู้มีบรรดาศักดิ์ เช่นเดียวกับครั้งสมัยอยุธยา ในสมัยพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช รัชกาลที่ 1 นั้น ได้โปรดเกล้าฯ ให้ออกกฎหมายว่าด้วยการแต่งกาย การนุ่งห่มใช้ผ้าและห้ามใช้ผ้าชั้นอีกครั้งหนึ่ง ดังความปรากฏว่า

"...ธรรมเนียมแต่ก่อนสืบมาจะนุ่งผ้าสมปักท้องนาก และใส่เสื้อครุยกรองคอ กรองคันแขน กรองปลายแขน จะคาดรัดประคตหนามขนุนได้ แต่มหาดไทย กลาโหม จตุสดมภ์ และแต่งบุตรแลหลานขุนนางผู้ใหญ่ ผู้น้อยได้แต่ เสมา แลจ๊กควจั่นจำหลักประดับพลอย แต่เพียงนี้ และทุกวันนี้ ข้าราชการผู้น้อยนุ่งห่มมิได้ทำตามอย่างธรรมเนียม แต่ก่อน ผู้น้อยก็นุ่งสมปักปมท้องนาก ใส่เสื้อครุยกรองคอ กรองสังเวียน กรองสมรศ คาดรัดประคตหนามขนุน กัน ร่มผ้าสีผึ้ง กลตา ไปจนตำรวจเลว แลลูกค้าวณิกันร่วมสีผึ้ง แล้วแต่งบุตรหลานแล้ว ลูกลูกประหล่ำจำหลักประดับพลอย แลจ๊กควจั่นประดับพลอย เพชรถมยาราชชาติ ใส่เกี้ยวมีกระจัง ประจำยามสีทศ ผูกภควจั่นถมยาประดับเพชรประดับพลอย สายเข็มขัด มีดอกประจำยามเข้าอย่างต้องห้าม เกิน บรรดาศักดิ์ผิดอยู่แต่นี้สืบไปเมื่อนำให้ข้าราชการแลราษฎร ทำตามอย่างธรรมเนียมแต่ก่อน ครั้นนี้โปรดเกล้าฯ ให้แต่ ขุนนางผู้ใหญ่กันร่มผ้าสีผึ้ง คาดรัดประคตหนามขนุน ห้าม อย่าให้ข้าราชการผู้น้อยใส่เสื้อครุย กรองคอ กรองสังเวียน กรองสมรศ คาดรัดประคตหนามขนุน นุ่งสมปักท้องนาก สายเข็มขัดอย่าให้มีดอกประจำยาม กันร่มผ้าสีผึ้ง ใส่เสื้อ ครุยได้แก่กรองปลายมือจะแต่งบุตรแลหลาน ก็ให้ใส่แต่ จี๋เสมาควจั่นจำหลักประดับพลอยแดงเขียว แต่เท่านี้ อย่า ได้ประดับเพชรถมยาราชชาติ ลูกประหล่ำเล่าก็ให้ใส่แต่ลาย แทงแลเกลี้ยง เกี้ยวอย่าให้มีกระจังประจำยามสีทศ และ อย่าให้ใส่กระจับปิงหรือเทศทองคำ กำไลทองคำใส่เท้า อย่าให้ข้าราชการผู้น้อยและราษฎรกันร่มผ้าสีผึ้ง และกระทำ ให้ผิดด้วยอย่างธรรมเนียมเกินบรรดาศักดิ์เป็นอันขาดทีเดียว และห้ามอย่าให้ช่างทองทั้งปวงรับจ้าง ทำจี๋ เสมา ภควจั่น ประดับเพชรถมยาราชชาติประดับพลอย ห้ามมิให้ซื้อขาย เป็นอันขาดทีเดียว..." (ณฎฐภัทร จันทวิษ, 2524 : 29-30)

ลักษณะการแต่งกายที่กำหนดในกฎหมายการแต่งกาย ในสมัยรัชกาลที่ 1 นี้มีลักษณะเคร่งครัด เป็นการใช้ลักษณะ ของเนื้อผ้า และสีของผ้าตลอดจนถึงแบบของการแต่งกาย การใช้เครื่องประดับ มาเป็นเครื่องกำหนดฐานะบรรดาศักดิ์ ตำแหน่ง หน้าที่ของบุคคลในสังคม เช่นเดียวกับสมัยอยุธยา การแต่งกายในลักษณะนุ่งผ้าแล้วสวมเสื้อนั้น เป็น การแต่งกายพิเศษของพวกเขาขุนนาง และข้าราชการที่จ

ต้องแต่งตามพระราชบัญญัติในโอกาสพิเศษมากกว่าที่จะ แต่งกันทั่วไป เพราะว่าคนไทยทั่วไป "นุ่งและห่ม" เสียแทบ ทั้งสิ้น แม้พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 3 ก็ยังไม่โปรดฉลองพระองค์ หากไม่ถึงเวลาอันสมควร ดัง พระราชพงศาวดารรัชกาลที่ 3 ฉบับเจ้าพระยาทิพากรวงศ์ (ข้า บุนนาค) ตอนท้ายรัชกาลเขียนไว้ว่า "...ถ้าฤดูหนาว เจ้าทรงเสื้อชั้นเดียว คาดส่านบ้าง แพรสีบ้าง ขุนนางสวม เสื้อเข็มขาบ อัดลัดแพรสี 2 ชั้นที่ได้พระราชทาน เสนาบดี คาดส่าน ถ้าวินโหนดที่ไม่หนาวหรือฤดูร้อนผู้ใดสวมเสื้อเข้า มากก็ไม่โปรด..." (เอนก นาวิกมูล, 2525 : 14)

ในระหว่างรัชกาลที่ 1 ถึงรัชกาลที่ 3 นั้น เชื่อว่า ประชาชนทั่วไปยังนิยมแต่งกายตามสบายที่เรียกว่า "นุ่ง และห่ม" มากกว่าที่จะสวมเสื้อนุ่งกางเกง การแต่งกาย เช่นนี้สืบต่อมาจากสมัยอยุธยา คือ นุ่งผ้าเป็นผืนแบบ โจงกระเบน ส่วนกางเกงที่สวมก็เป็นกางเกงสามส่วน เช่น กางเกงทหาร เป็นกางเกงแบบสนับเพลาอย่างที่ปรากฏใน ภาพจิตรกรรมฝาผนัง ซึ่งมีทหารที่อยู่ในขบวนจะแต่งตัว พิเศษนุ่งโจงกระเบนทับกางเกงหรือสนับเพลา แต่โดยทั่วไป จะนุ่งผ้าแบบที่เรียกว่าโจงกระเบนเป็นหลัก ผู้ชายชาวบ้าน จะนุ่งผ้าพื้นเมืองเรียบ ๆ หรือผ้าลายเนื้อเรียบ ๆ แต่ถ้าเป็น พวกชนชั้นสูง ขุนนาง และพระมหากษัตริย์ จะใช้ผ้าทอเนื้อ ละเอียด สอดเงินสอดทอง หรือผ้าไหมอย่างดี เช่น ผ้ายก ทองด้วยไหมทอง ผ้าปุม เป็นต้น

ผู้ชายทั่วไปตั้งแต่สมัยอยุธยาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ ตอนต้น มักจะนุ่งผ้าแล้วเปลือยท่อนบนหรือมีผ้าคาดไหล่ ถ้าเป็นหญิงชาวบ้านก็จะห่มตะเบงมาน หรือไม่ก็คาดผ้า แถบรัดอก อย่างที่ปรากฏในภาพวาดของ จอห์น ครอเฟิร์ด ซึ่งเข้ามาในสมัยรัชกาลที่ 2 แต่ถ้าเป็นการไปวัดหรือมีงาน พิธีที่ห้ามสบทาบ สมัยนั้นนิยมจับแทนที่จะเป็นผ้าเรียบ ๆ การจับก็ใช้ลินไม้หรือลันทองเหลืองคัน เพื่อจับได้เท่า ๆ กัน (วิบูลย์ ลิ้มสุวรรณ, 2530 : 62) ผ้าห่ม ผ้าสไบ หรือผ้าแถบ รัดอกนี้หญิงชาวบ้านจะใช้ผ้าธรรมดา แต่ถ้าเป็นเจ้านายชั้น สูงจะใช้ผ้าแพร ผ้าตาด ปักดินเงินทอง หรืออาจจะห่มผ้า ตาด ผ้าสไบเฉียง เรียก ผ้าทรงสะพัก แล้วห่มผ้า กรองทอง คลุมอีกชั้นหนึ่ง

การนุ่งผ้าหรือวิธีนุ่งผ้ามีหลายอย่างหลายชื่อ เช่น

นุ่งเกี่ยวเกลไล นุ่งจีบ นุ่งทางหงส์ นุ่งโจงกระเบน นุ่งลอยชาย นุ่งหยักรั้ง แต่โดยสรุปแล้วอาจแบ่งการนุ่งผ้าเป็นประเภทใหญ่ๆ ได้ 2 ประเภท คือ นุ่งโจงกระเบน และนุ่งจีบ

การนุ่งโจงกระเบน จะใช้ผ้าผืนยาวๆ (ถ้าเป็นเดี๋ยวนี้อาจเท่ากับผ้าถุง 2 ผืนต่อกัน) จีบสองชายรวมกันข้างหน้า แล้วม้วนเป็นวงข้างเข้าหาตัว และดึงเหน็บไว้ข้างหลัง ถ้าดึงไปข้างหลังมากจะเป็นหยักรั้ง ชายล่างจะสูงกว่าหัวเข่า แบบนุ่งผ้าขาวม้าอกเขมร ส่วนการนุ่งเกี่ยวเกลไล นุ่งทางหงส์ ก็มีวิธีที่คล้ายคลึงกัน การนุ่งโจงกระเบนนั้นจะเป็นการนุ่งกันทั่วไป ตั้งแต่กษัตริย์ลงมาจนถึงสามัญชน และเป็นแบบที่ยังมีนุ่งสืบกันมาจนปัจจุบัน ซึ่งยังพอจะมีนุ่งกันอยู่บ้างในหมู่ผู้สูงอายุในชนบท และกลุ่มผู้เล่นเพลงพื้นเมือง เช่น ลำตัด ลิเก เป็นต้น

การนุ่งจีบ เป็นการนุ่งอย่างละคร จีบผ้าด้านหน้าทาบเข้ามาหลายชั้น นับเป็นวิธีที่ประณีต และใช้เวลามาก จะมี

แบบหนึ่งที่ใช้เนื้อผ้า สีสนัที่ดี ละเอียดประณีตและมีค่าสูง เป็นเครื่องกำหนดตำแหน่ง เป็นวัฒนธรรมการแต่งกายเฉพาะของผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมหลวง การใช้ผ้าบางประเภทนี้ ซึ่งเป็นผ้าคุณภาพดี จำเป็นต้องสั่งซื้อมาจากต่างประเทศเป็นส่วนใหญ่ ได้แก่ ประเทศจีน อินเดีย เปอร์เซียและกลุ่มประเทศในยุโรป ในสมัยรัชกาลที่ 3 เป็นช่วงที่มีการติดต่อกับต่างชาติอย่างกว้างขวาง พระบาทสมเด็จพระนั่งเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระปรีชาสามารถในการค้า และเป็นช่วงเวลาที่บ้านเมืองปลอดศึกสงคราม สภาพเศรษฐกิจของประเทศจึงดีขึ้น พระคลังมหาสมบัติ และพระคลังข้างที่มีเงินทองมากยิ่งขึ้นกว่ารัชกาลก่อนๆ ชนชั้นสูงและขุนนางมีฐานะดีขึ้น เพราะรัฐมีวิธีการเก็บภาษีอากรใหม่ๆ ขึ้นหลายอย่างตามข้อเสนอของเจ้าสัว ทำให้พระมหากษัตริย์ชนชั้นสูง และขุนนางมีรายได้เพิ่มขึ้น มีเงินทำนุบำรุงและสร้างวัดใหม่ๆ ขึ้นมาก

แหล่งที่ขายไหมมีอีกแห่งหนึ่ง คือ ปัตตานี เมื่อสินค้าประเภทดังกล่าวในกรุงศรีอยุธยาซึ่งเป็นศูนย์กลางตลาดขาดแคลน พ่อค้าต้องไปหาซื้อจากหัวเมืองอื่น เช่น ปัตตานี ซึ่งเป็นแหล่งที่สำคัญอีกแห่งหนึ่งในขณะนั้น

นุ่งเฉพาะหญิงสาววัง และตัวละครมากกว่าที่ชาวบ้านทั่วไปจะนุ่ง เพราะเสียเวลามากและไม่สะดวก

การนุ่งลอยชาย เป็นการนุ่งผ้าง่าย ๆ ตามสบายของผู้ชาย นุ่งพอให้ผ้าอยู่กับกาย ไม่ม้วนผ้าขึ้นมาเหน็บทางอย่างโจงกระเบน พวกนักเลงชอบนุ่ง แต่คนทั่วไปไม่นิยม และถือว่าไม่สุภาพ

การนุ่งผ้าในลักษณะนี้ดูเรียบง่าย ทำให้ดูเหมือนว่าไม่มีความแตกต่างระหว่างพระมหากษัตริย์กับสามัญชน แต่เนื้อผ้าที่ใช้แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด

อย่างไรก็ตาม จากสภาพการแต่งกายของคนไทย สมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นระหว่าง พ.ศ.2325-2394 นั้นสรุปอย่างกว้างๆ ได้สองกลุ่มคือ กลุ่มหนึ่งเป็นการแต่งกายของชนชั้นสูง ตั้งแต่พระมหากษัตริย์และราชวงศ์ ลงมาจนถึงขุนนางและข้าราชการ ซึ่งมีแบบแผนในการแต่งกาย

ในขณะที่ฐานะทางเศรษฐกิจของบ้านเมืองดีขึ้นนั้นดูเหมือนจะยังทำให้ฐานะความเป็นอยู่ของผู้ที่อยู่ในวัฒนธรรมของชนชั้นปกครองและประชาชนทั่วไปต่างกันมากขึ้น มีการยกย่องระบบเจ้าขุนมูลนาย มีการถือเกียรติยศทางสังคมด้วยจำนวนบ่าวไพร่และทาส ทำให้ค่านิยมของคนขณะนั้นเป็นไปในทางที่จะไฝหาข้าทาสบริวารมาประดับบารมี เพื่อให้ได้รับการยกย่องนับถือ พวกไพร่ก็พยายามหาทาส พวกขุนนางก็พยายามหาเสมียน ทนาย มาสมทบกับไพร่ และทาส เพื่อให้มีจำนวนมาก เวลาไปทำบุญ ไปธุระ ก็ขนข้าทาสและบริวารไปด้วย เป็นการประกาศเกียรติยศ ประกาศฐานะทางสังคมของตน นอกเหนือไปจากการใช้บ่าวไพร่ และข้าทาสบริวารเป็นเครื่องเสริมเกียรติยศแล้ว การแต่งกายการใช้เครื่องนุ่งห่มด้วยผ้าขนานชนิดที่เข้ามาเป็นตัวกำหนดชนชั้นในสังคมเช่นเดียวกับรัชกาลก่อนๆ เช่น พวกขุนนาง

ผ้านอกจากจะใช้เกี่ยวข้องกับวัฒนธรรมในพระพุทธศาสนายังมีความเชื่อเกี่ยวกับการใช้สีของเสื้อผ้าอาภรณ์ที่สวมใส่ด้วยว่า สีจะมีอิทธิพลในการบันดาลให้เกิดโชคลาภหรือทุกข์แก่ผู้สวมใส่ได้ และยังเชื่ออีกว่า การนุ่งผ้าจะต้องแยกกันผ้าสำหรับนุ่งกลางวันก็ไม่ควรเอาไปนุ่งกลางคืน ผ้าสำหรับนุ่งกลางคืนก็อย่าเอาไปนุ่งกลางวัน

จะนุ่งผ้าสมปักทุกคน แต่กำหนดตำแหน่งผู้ใหญ่และผู้ nhỏด้วยสี และลายปัก เป็นต้นว่า ขุนนางชั้นเสนาบดี นุ่งผ้า

ลายสมปักปมทองนาก ขุนนางชั้นต่ำลงมา นุ่งผ้าสมปักยกและสมปักลาย เป็นต้น

ส่วนการแต่งกายของคนอีกกลุ่มหนึ่งคือ สามัญชนทั่วไปก็จะแต่งกายกันอย่างเรียบง่ายตามอัธยาศัย ส่วนมากจะนุ่งผ้าเป็นหลัก ผ้าที่นำมานุ่งก็จะเป็นพวกผ้าพื้น หรือผ้าลายเนื้อเรียบๆ นิยมการ "นุ่งผืน ท่มผืน" ทั้งผู้ชายและผู้หญิง

จะเห็นว่าการใช้ผ้าในดินแดนที่เป็นประเทศไทยนั้นได้มีการคิดประดิษฐ์ผ้าขึ้นใช้เองมานานแล้ว และเมื่อมีการติดต่อกับประเทศต่างๆ ได้พบเห็นผ้าที่งดงามแปลกไปจากที่มีอยู่ ก็นิยมนำผ้าจากต่างประเทศมาใช้ด้วยเหมือนกัน ประเทศคู่ค้าที่สำคัญ คือ จีน อินเดีย เปอร์เซีย ฝรั่งเศส อังกฤษ เป็นต้น การใช้ผ้าของคนไทยจึงมีพัฒนาการมาทุกยุคทุกสมัย โดยเฉพาะในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้นหลักฐานสำคัญที่สะท้อนให้เห็นถึงเรื่องราวของผ้า และการใช้ผ้าของผู้คนในยุคสมัยนี้ได้เป็นอย่างดีก็คือวรรณคดีไทยในสมัยนั้นนั่นเอง ซึ่งเกือบทุกเรื่องจะมีการกล่าวถึงผ้าและการใช้ผ้าไว้อย่างน่าสนใจ

บรรณานุกรม

- คุรุสภา. 2523. ประชุมพงศาวดาร เล่ม 4. พระนคร : โอเดียนสโตร์.
- เฉลิม ยงบุญเกิด. 2510. บันทึกว่าด้วยขนบธรรมเนียมประเพณีของเจอนละ. พระนคร : ขวนพิมพ์.
- ณัฐกรภัทร จันทวิช. 2524. "ผ้าโบราณ", ศิลปากร. 25, 4(กันยายน), 28-51 : 25, 5(ตุลาคม), 29-62.
- อมรัตน์ สัตว์วานนท์. 2525. "การค้าและอุตสาหกรรมสิ่งทอไทย", วารสารฝ้ายและสิ่งทอ. 5, 12(พฤศจิกายน-ธันวาคม), 8-14 : 5, 13 (มกราคม-กุมภาพันธ์ 2526), 23-26
- นันทา สุกกุล. 2513. เอกสารขอลันดาสสมัยกรุงศรีอยุธยา พ.ศ.2115-2185. พระนคร : คุรุสภา.
- พญาลีไท. 2506. ไตรภูมิพระร่วง. พระนคร : คุรุสภา.
- ไพโรจน์ เกษแม่นกิจ. 2512. บันทึกเรื่องสัมพันธ์ไมตรีระหว่างประเทศไทยกับนานาประเทศในศตวรรษที่ 17 เล่มที่ 1. พระนคร : คุรุสภา.
- วิบูลย์ ลี้สุวรรณ. 2530. ผ้าไทย : พัฒนาการทางอุตสาหกรรมและสังคม. กรุงเทพฯ : บรรษัทเงินทุนอุตสาหกรรมแห่งประเทศไทย.
- ศิลปากร, กรม. 2515. ประชุมจารึกภาคที่ 1. พระนคร : คุรุสภา.
- 2508. ประชุมจารึกภาคที่ 3 หลักที่ 44. พระนคร : คุรุสภา
- 2521. เรื่องกฎหมายตราสามดวง. กรุงเทพฯ : คุรุสภา.
- สันต์ ท. โกมลบุตร, แปล. 2510. จดหมายเหตุศาลูแบร์ฉบับสมบูรณ์ 2 เล่ม. พระนคร : ก้าวหน้า.
- เอนก นาวิมูล. 2525. การแต่งกายสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น (กรุงเทพฯ สองศตวรรษ เล่ม 3). กรุงเทพฯ : เมืองโบราณ.